

Förfädernas öden trä

Livet på landet var inte precis någon bråkande idyll under gångna sekler. Ofta blev tagen hårda familjemedlemmar och grannar emellan. Processer och tvister inför domstol följde om parterna inte lyckades göra upp i godo.

Genom att studera gamla domböcker, skriva ned utdrag och samla dessa i bokform har västeråsingenjören Arne Sohlström givit en drastisk, mustig och stundom tragisk skildring av tillvaron i en liten by i södra Dalarna från 1500-talet och framåt.

Han startade som så många andra med släktforskning, i början av 70-talet.

— En ansenlig mängd förfäder, ungefär 1 500 namn, har jag fått ihop och kommit ända ned till 1500-talet, berättar Arne Sohlström, pensionerad från Aseas marinbyrå sedan fem år.

Hans rötter finns på moderns sida i Norberg och Söderbärke, på faderns i Hedemora och Grytnäs.

I januari kom det synliga resultatet av släktforskarödan, det lilla häftet *Min antavla*. Det är fyllt av namn, årtal och yrkesbeteckningar. Bergsmännen dominerar stort ju längre bak i tiden Arne Sohlström nått.

BYFORSKARE

Genom kyrkböcker har han fått fram dessa fakta, men ingenting annat — framför allt ingenting om hur förfäderna levde. Därför tog släktforskaren itu även med domböcker. Han utvecklades till byforskare också.

Hur många meter mikrofilm Arne Sohlström kört i sin läsapparat vet han nog inte själv. Att han plöjt igenom ett hundratal gamla domböcker är han däremot säker på.

Arne Sohlström har kuskat omkring till arkiv på olika håll, lånat hem mikrofilmer, granskat dem i sin egen läsapparat, tolkat skiftande handstilar och ålderdomliga formuleringar, noterat, skrivit rent på maskin, redigerat och lämnat utskriften till offsettryckning.

Byn Knutsbo i Grytnäs socken heter det just fullbordade verket, som blivit hela 275 sidor tjockt.

— Genom att jag härstam-

mar från fyra av de sex gårdarna i Knutsbo, var jag intresserad av byn redan tidigare och trodde jag visste allt om den. Men praktiskt taget allt jag nu återgivit var okänt för mig förut, kommenterar författaren.

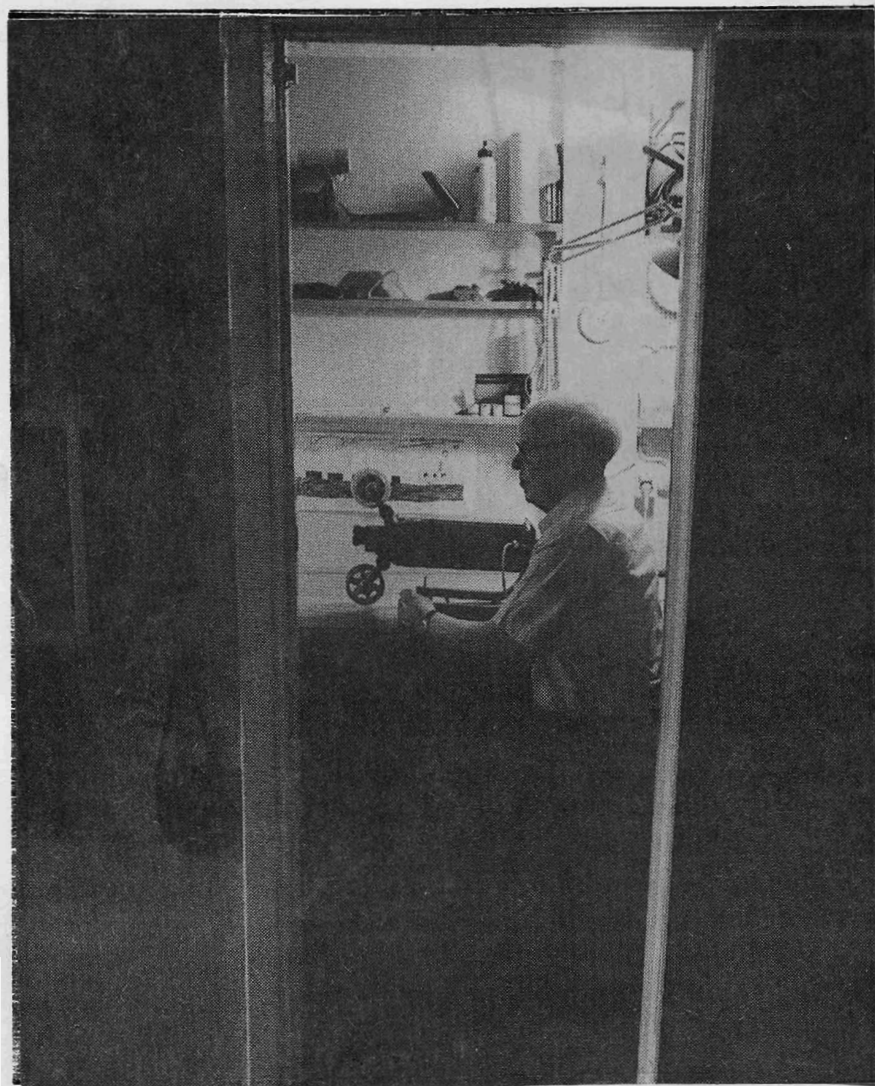
— Domböckerna innehåller utförliga referat, som ger en bild av gubbarna och gumorna. Jag ser till exempel vilka som varit griniga. Om det intrycket sen är rätt eller fel är förstas en annan histo-

ria...

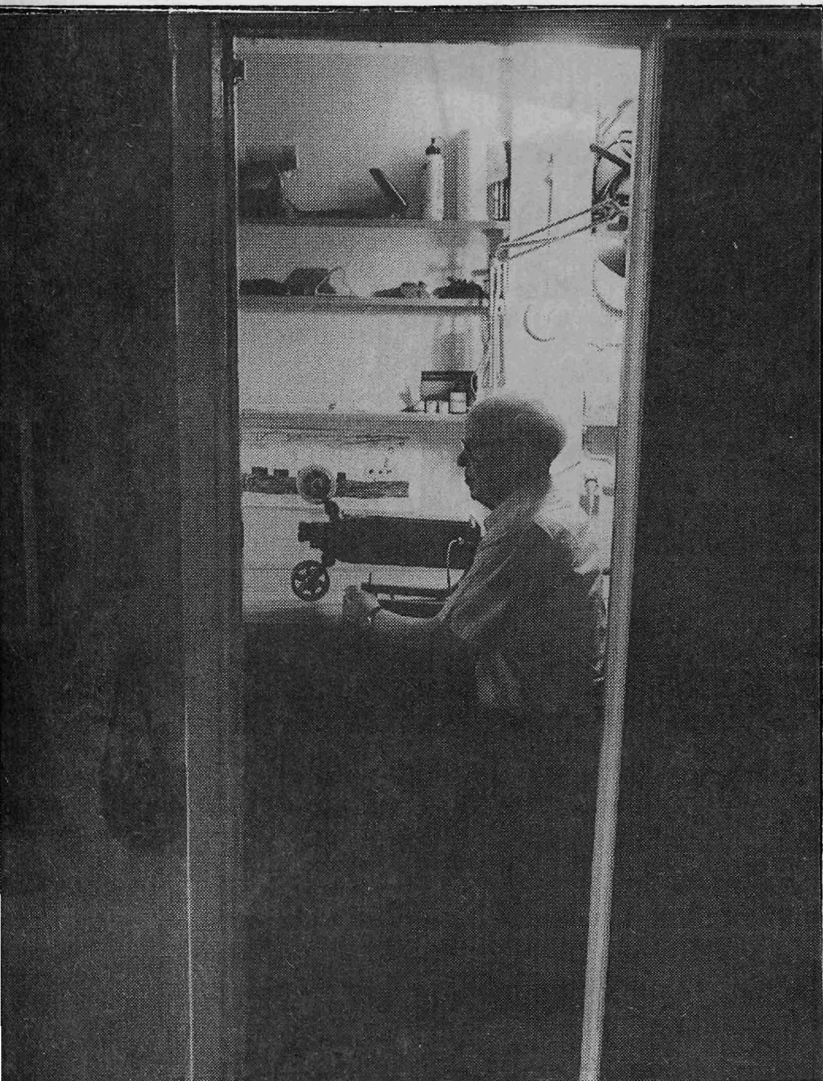
— Visserligen har jag bara fått uppgifter om problem och tvistigheter. Jag tror emellertid inte det finns någon källa som bevarat något om de lyckliga stunderna, tillägger han.

Från tiden före 1600 är inte mycket dokumenterat genom domboksprotokoll.

Här skyntar dock en nämndeman som knappast var Guds bästa barn. Han anklagas för att "hava beläg-

Grannarnas öden träder fram

m har kuskat
kv på olika
mikrofilmer,
i sin egen
at skiftande
ålderdomliga
noterat. Skri-
kin, redigerat
krifterna till
Grytnäs soc-
st fullbordade
vit hela 275
jag härstam-

mar från fyra av de sex gårdarna i Knutsbo, var jag intresserad av byn redan tidigare och trodde jag visste allt om den. Men praktiskt taget allt jag nu återgivit var okänt för mig förut, kommenterar författaren.

— Domböckerna innehåller utförliga referat, som ger en bild av gubbarna och gumorna. Jag ser till exempel vilka som varit griniga. Om det intrycket sen är rätt eller fel är förstas en annan histo-

ria...

— Visserligen har jag bara fått uppgifter om problem och tvistigheter. Jag tror emellertid inte det finns någon källa som bevarat något om de lyckliga stunderna, tillägger han.

Från tiden före 1600 är inte mycket dokumenterat genom domboksprotokoll.

Här skymtar dock en nämndeman som knappast var Guds bästa barn. Han anklagas för att "hava beläg-

ral" sin styvdotter, dräpt en hovman och under tio års tid "bedrivit hordomslast" med en piga. Till sist fälldes han "att mista huvudet". Huruvida domen gick i verkställighet avslöjas inte i böckerna.

Från 1600-talets mitt är informationen fylligare.

Skogen var en viktig tillgång för byborna, och tvister förekom gång efter annan dels med grannbyarna om rågångar, dels mellan byns invånare om skogslotter.

Arv och testamenten var naturligtvis andra ofta återkommande tvistefrön. Likaså vanvårdade gårdesgårdar, som gav glupska kritter mer eller mindre fritt tillträde till grannarnas åkrar och gröda.

Mer direkt mänsklig anknytning har åtskilliga av de fall som passerar revy.

Ett av dem gäller ett par barn som lekte med elden så att lador brann ned. Barnens föräldrar lovade att betala skadestånd i form av sex lass gott hö. Dessutom ålades de att i länsmans närvaro "allvarligt risa" sina små pyromaner.

DÅLIGT HUMÖR

Hetsigt temperament hade av allt att döma en bonde som figurerade i domböckerna på 1700-talet.

En gång stämde han för att ha slagit en piga illa. Enligt bonden och ett par f d husbönder var pigan lat och försumlig — hon måste alltid väckas efter olovliga tupplurar — och rätten gick på den linjen. Dömd, för sabbatsbrott, blev bonden däremot sedan han på självaste julafon slagit och hårdragit sin son och till yttermera visso kastat eldbränder omkring sig.

Ett inte fullt två månader gammalt flickebarn, född

inom äktenskapet, kvävdes till döds av sin sovande mamma som hade sin lilla hos sig i sängen.

Ett olycksöde av annat slag drabbade en kvinna, "ofärdig" redan som barn. I tretioårsåldern kunde hon inte längre gå utan måste hasa sig fram på knäna. Av oldlig värk miste hon så småningom förståndet och kröp omkring, "ett uselt kräk, ifrån den ene till den andre". Så levde och pinades hon ända till sin död vid 76 års ålder.

BIBEL OCH BRÄNNVIN

Andra var betydligt mer lyckligt lottade. Om detta vittnar en rad bouppteckningar.

Bibel och psalmbok är litte- rär kvarlåtenskap i dem alla.

Ett ovanligt stort bibliotek fanns i ett hem som värderades 1800. Under rubriken Böcker återfinns "1 gammal bibel, 1 ny psalmbok, 1 dito sämre, 1 gammal skadad dito, 1 dito Örtagårdssällskap, 1 dito Kristi nådastol, 1 dito (oläsligt), 1 dito Sångkör, 1 gammal bok, 1 liten bönbok".

Den ådagalagda fromheten till trots toppar i samma bouppteckning en brännvinspanna med hatt och pipor förteckningen över kopparföremål.

Just brännvinspannor utgör ännu en gemensam nämnare i bouppteckningarna. Domboksprotokollen bestyrker misstanken att fylleri låg bakom en hel del gräl, tråtor, slagsmål och dödsfall.

Som sagt — det gamla Sverige var inget Idyllien, och bondgårdarna inget Sörgården. Som livet förflöt i Knutsbo, så flöt det runt om i landet.

Text:

MÄRTA-LISA YTTERBERG
Foto: PER NÖREN